

EZOTERİKA VƏ NİZAMİ GƏNCƏVİNİN “YEDDİ GÖZƏL” ƏSƏRİ

Almas Dadaşova,

Salyan rayonu A.Əliyevadına Aşağı Kürənd kəndi tam orta məktəbin fizika müəllimi

E-mail: almazdadashova1@gmail.com

Rəyçi: riy. elm. ü. fəh.dok. G.T.Ağaverdiyeva

Açar sözlər: ezoterika, ekzoterika, ezoterizm, hürufilik, özünüdərk, Nizami Gəncəvi, Yeddi Gözəl, sufizm

Ключевые слова: эзотерика, экзотерика, эзотеризм, хурифизм, идентичность, Низами Гянджеви,

Семь красавиц, мистика

Key words: ezoterika, ekzoterika, ezoterizm, hürufizm, identity, Nizami Gəncəvi, Seven Beauties, mysticism

Ezoterika yunan sözü olub-mənası “daxili” olan, “iç”, “bətın” kimi tərcümə olunur. Bu termini elmə ilk dəfə Pifaqor gətirib mənası gizli, sirli deməkdir. Əksi olan Ekzoterika isə “xarici” mənasında işlənir. İslam dini nöqtəyi-nəzərincə batin və zahir şəklində də işlədə bilər. Gizlilik, sirlilik dedikdə insan və təbiət haqqında baxışları təkcə maddi keyfiyyətlərlə izah etmədən mikrokosmosla makrokosmosun tamlığı və bunların daxilində olan sirlər başa düşülür. Mikrokosmos dedikdə insanın özü, daxilə aləmi nəzərdə tutulur. Ezoterik biliklər insanın ağı ilə ruhunun harmonik fəaliyyətində əldə olunur. Ezoterik bilimin batinə informasiyanın gizli və məhdud sayda insanlara ötürülməsi, zahiri isə açıq formada bütün insanlara ötürülməsidir.

Pifaqor məktəbinin tələbələrindən ona sıx yaxın olanlar, onunla birbaşa söhbət edənlər-ezoterik (batini, daxili), dinləyici kimi olanlar ekzoterik (zahiri, xarici) olublar. Bu cür insanlar informasiyaların xüsusi daşıyıcıları - tanış edilmişlər adlandırılaraq kainat, insan, yaradılış və s. haqqında bilikləri müxtəlif fəlsəfə, din, incəsənət, ruhi praktikalar, misteriyalar vasitəsi ilə ötürürlər. Ezoterik bilik aşkar və gizli qanunların vahidliyinin sirrini daşıyan və həyatın, kainatın həqiqi mahiyyətini özündə əks etdirən bilikdir. Ezoterik biliklərin əsas xüsusiyyəti yol göstərən (ustad-müəllim) tərəfindən yol gədənə (mürid-tələbəyə) müəyyən bir sistem çərçivəsində verilməsidir. Ezoterik düşüncənin əsasını tək tanrı düşüncəsi təşkil edir. Onunla eyniyyət təşkil edən hər şey tanrıdan əmələ gəlir. Kainat tanrıya bərabər tutulur. Yaradan tanrı həm də mövcudluq və kainatın özüdür. O, makro və mikro kosmosdur. Yəni mikrokosmosdakı insan öz üçlü təşkilindən (ruh, can, vücut), makrokosmosdakı üçlük təşkilatla (ilahi aləm, insan aləmi, təbiət) uyğunlaşır. İlahi işığın bir hissəsi olan ruh heç vaxt itmir, ölmür və tək məqsədi əsas mənbəyə tanrıya qovuşmaqdır. Bunun bir tək yolu təkəməldir. Əsas olan, ruh və onun təkəməli etməsidir. Maddə-hədən isə onun istifadə edib ayrıldığı və digər mərhələyə keçmək üçün vasitədir. Ruhun təkəməli gəldiyi yerə geri qayıtmasını təmin edən “qanun” yenidən doğulma qanunudur. 19-cu əsrin ikinci yarısında və 20-ci əsrin 3 əvvəllərində Şərq dini-ruhi-fəlsəfi təlimlərinə maraq artdığından, bu ideya (ezoterizm) özünün çoxlu tərəfdarlarını tapdı.

Dinin aşkar və zahiri hissəsində suallara cavab tapmayan düşüncənə insanlar, bu suallara elmdə də dəqiq cavab tapmadıqlarından-dinlərin batin (ezoterik) hissəsinə və digər Misteriyalardan gələn gizli informasiyaları axtarmağa başladılar. Əsas ideya olaraq bütün dinlərin batin hissəsi eyni mənbədən gəlməsidir. Tanınmışlardan olan XV əsrdə Bursada yaşayıb fəaliyyət göstərən İbn Arabi məktəbinin nümayəndəsi olan ƏL-BUSTANİ ezoterizmə, o cümlədən hərfələrin mahiyyətinə maraq göstərməsi, bəzən isə baş verəcək hadisələr barədə məlumat verərək ətrafındakıları təəcəbləndirirdi. Bustaniyə görə, hürufilik elminin ustadları bilikləri qavrama üsuluna görə sufilərə müqayisə edilə bilər. Onlar Quran sirlərini, əvvəlcədən xəbər vermə, hərfələrin arasındakı əlaqəni, səma cisimlərinin hərəkətini “səhrli xana”ların köməyi ilə qavrayırlar. O, qeyd edərək yazır ki, bizim yazdığımız və ya tələffüz etdiyimiz hərfələr yalnız işarələrdən ibarət deyil. Onların hər birinin rəqəmlərlə ifadəsi, əşyalarla və səma cisimləri ilə əlaqəsi, bizim yaşadığımız dünya və səmavi aləmdəki gerçəkliklərlə əlaqəsi var. Bu

Almas Dadaşova

əlaqələrə Səməvi kitabda (Quran) və yerdəki reallıqlarda rast gəlmək mümkündür. Bu əlaqələrə əşya və canlıların adında, hərf birləşmələri və onların xarakterində, xüsusən də müqəddəs və mələk adlarında rast gəlmək mümkündür. Şeirli xanalar hərfələrdə gizlənən mənalara, bu dünyada mövcud olan, fiziki (şəfa tapma, müdafiə, gələcəyi bilmə), həm də mənəvi (müqəddəs adları zikr edərək insan ruhu yuxarı aləmə qovuşa bilər) ola bilər. Ezoterizm bütün şeylərin batinə mahiyyətini dərk etməyə yönələn elə təlim metodudur ki, onun da ölçü vahidi insandır.

Həm Şərq həm də Qərb ezoterizminin əsas məqsədi insana özünü dərk etməkdə köməklik göstərməkdir. Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” poeması ədalətli hökmdar surəti yaratmaq, şairin ideal şah arzusunu ifadə etmək üçün yaradılmış əsər deyil, insana yeni. İntibah dövrünün münasibətini əks etdirən bir poemadır. İnsan necədir və necə olmalıdır fikrini geniş planda əks etdirmək Nizamının daha çox bu əsərdə əsas poetik qayəsi olmuşdur. Nizami lap əvvəlcədən insanın özünü dərk etməsi tələbini irəli sürür. İnsanın özünü dərk etməsi onun həyatda və cəmiyyətdə yerini bilməsi, xeyirlə şəri ayırd etməsi, mürəkkəb və ziddiyyətli hadisələr axarında düzgün yol seçməyi bacarması deməkdir. Nizami insanı özünü dərk etmək baxımından iki yerə ayırır, dərk edənləri əbədi yaşayanlar, dərk etməyənləri bir qapıdan girib digərindən çıxanlar adlandırır.

Kim ki, öz-özünü düşmüşdür başa,

Ona ölüm yoxdur, o ölməz haşa.

Nəqşin bilməyən fanidir, fani,

Baqi çay bu nəqşi bilən insanı.

Tanısan özünü, keçsən cahandan,

Yenə bu dünyada yaşayacaqsan.

Özündən hər kim ki deyil xəbərdar,

Bir qapıdan girər, birindən çıxar,

Qapı üstüsdür, pəncərə tozsuz,

Günəşə bir baxın tapılmaz əfsus.

“Yeddi gözəl”in ilkin müstəvidə nağıla bənzəyir. Lakin burada xeyli kosmoqonik məqamlar var.

Bəhram şahın yeddi çadır qurması, onların hərəsinin ayrı-ayrı planetlərlə əlaqələndirilməsi sırf fəlsəfi anlamdadır. Nizami bildirir ki, mən bunları aqlımın yox, qəlbimin ötürdüyü məlumatlar əsasında yazmışam. Ağilla bunları yazmaq qəti mümkün deyil. Alimlərin apardıqları tədqiqatlar sübut edir ki, dahi şairin poemalarında kainatda mövcud olan elektrik və maqnit qüvvələri haqqında müəyyən elmi fikirlər öz əksini tapır.

İdrakı dinləsək ,söyləyir o da

Hər şey eşq üstündə durur dünyada.

Göylər yaransaydı eşqdən azad,

Düşün olardımı yer üzü abad.

Kəhrəbanın eşqə düşməsə canı,

Elə axtaramı quru samanı.

Maqnit olmasaydı eşqin əsiri,

Çəkərmə özünə dəmir zənciri?

Dünyada hər şey cəzbə bağlıdır,

Filosoflar bunu eşq adlandırır.

Göründüyü kimi şair qeyd olunan qüvvələri eşqlə müqayisə edir, kainatda hər bir şeyin cazibə qüvvəsi ilə bağlı olduğunu söyləyir. Halbuki, ümumdünya cazibə qüvvəsi neçə yüz il sonra kəşf olunacaq. Bu bir daha Nizami şəxsiyyətinin seçilmişlərdən olmasını göstərir. Nizami yaradıcılığında, o cümlədən “Yeddi Gözəl” poemasında sufizm motivləri geniş şəkildə müşahidə olunur. Sufizm

özünün mütərəqqi ideya və motivləri ilə Nizami üçün cəlbədi fikir qaynağı idi. Şair bu qaynağa biganə qalmamış, sufi ideya və motivlərindən istifadə etmişdir. Nizami sufizmədən yaradıcı şəkildə istifadə etmişdir. Yəni sufi görüşləri ona öz ideyalarını vermək üçün bir vasitə rolunu oynamış, şair istifadə etmişdir. Yəni sufi görüşləri ona öz ideyalarını vermək üçün bir vasitə rolunu oynamış, şair istifadə etmişdir. Yəni sufi görüşləri ona öz ideyalarını vermək üçün bir vasitə rolunu oynamış, şair istifadə etmişdir. Yəni sufi görüşləri ona öz ideyalarını vermək üçün bir vasitə rolunu oynamış, şair istifadə etmişdir.

Problemın aktuallığı. Dünyanın dərki, ilk öncə, özünü dərək müstəvisindən başlayır və səviyyədə əldə olunan hər bir kiçik uğur, yeni səviyyəyə qalxmaq üçün təməl olur. Dünyanın dərki belə təməllərin çoxluğu ilə, möhkəmliyi ilə dərinləşir və genişlənir, dünyanın dərki rəşional və irrəşional biliklərin vəhdətində mükəmməlləşir.

Problemın elmi yeniliyi. Ezoterik biliklər, müxtəlif nəzəri-fəlsəfi ədəbiyyatdan, klassik poeziyadan, ya da ən yaxşı halda, şəxsi təcrübə vasitəsi ilə əldə olunsun, bütün hallarda insanın dünyanı və özünü dərki prosesini tənzimləyir.

Problemın praktik əhəmiyyəti. Ezoterik doktrina elmi dini və fəlsəfi dünya görüşünü birləşdirməyə can atan bir sahədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Öbdürrəhman əl-Bistami. Ezoterizm bədətə qarşı.
2. Nizami Gəncəvi. Yeddi gözəl. Bakı: Azər nəşr, 2000.

A. Дадашева

ЭЗОТЕРИКА И ПОЭМА НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ "СЕМЬ КРАСАВИЦ"

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы касающиеся эзотерики, символов и метафоры. Автор статьи раскрывает сакральный смысл произведения Низами Гянджеви «Семь красавиц» и отмечает, что Низами был поэтом-мистиком, однако в творчестве Низами невозможно отделить мистическое от реального, духовное от светского. Это мистицизм с характерным для того символизмом основывается на суфийской концепции. Низами писал поэтические произведения, но они отличаются драматичностью. Сюжет его романтических поэм тщательно построен так, чтобы усилить психологическую сложность повествования. Его герои живут под давлением действия и должны срочно принимать решения, чтобы познать самих себя и других. Он рисует психологические портреты своих героев, раскрывая богатство и сложность человеческой души, когда они сталкиваются с сильной и несокрушимой любовью.

A.Dadasheva

ESOTERICA POEM OF NIZAMI "SEVEN BEAUTIES"

SUMMARY

Basic knowledge about the article ezoterika, information about the relationship of different reliquios streams, given the mans identity in the Nizami. It was about the impotance. His mysticism with its characteristic of symbolism is based on the essence of the Sufi concept. Nizami wrote poetry, but they differ dramatically. The story of his romantic poems carefully constructed to enhance the psychological complexity of the narrative. His characters live under the pressure of action and urgently need to make decisions, to know ourselves and others. He draws a psychological portraits of his characters, revealing the richness and complexity of the human soul, when they are faced with a strong and indestructible love.

Redaksiyaya daxil olub: 19.05.2016